

УДК 7203 (2)

к.арх. Ященко О.Ф.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ІКОНОСТАСИ В АРХІТЕКТУРІ ХРАМІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ XVIII – поч. XXI ст.

Розглянуто кращі приклади іконостасів в архітектурі православних храмів Чернігівщини в період XVIII – поч. XXI ст. Наведено приклади для реконструкції і реставрації їх для храмів Чернігівського регіону.

Ключові слова: храмова архітектура, Чернігівщина, іконостаси, реконструкція, реставрація.

Іконостаси — це вівтарна перегородка з розміщеними в певному порядку на ній іконами. Функцією іконостасу є відділяти в храмі святе місце – святилище, де відбувається літургія, від місця згромадження вірних.

Намісні ікони виконували функції «молитовних» ікон, які мали так званий портретний характер, а також — храмова ікона. Деякі з ікон вважалися чудотворними.

До монголо-татарської навали іконостасів в церквах в більшості не було. Свій розвиток в XV ст. починає різьба по дереву на іконостасах та відбувалося формування монументально-декоративної композиції іконостасу. Іконостаси того часу, в тому числі простіші тяглові, цілими та неушкодженими до нас не дійшли. Від кінця XV ст. нам відомі лише двоє царських врат. Перші походять з села Воля Добростанська, другі - з села Домариж Львівської області. За побудовою та композицією вони нагадують металеві двері на зразок Суздальських, Лихачівських або Васильківських.

Царські ворота іконостасу чернігівського Борисоглібського собору були виготовлені зі срібного язичницького ідола. Арабські срібні монети — дирхеми, були використані для виготовлення самого ідола, а після його виявлення у пізньо-середньовічні часи срібло знайшло нове застосування — як матеріал для створення християнської святині.

Преображенський собор у Чернігові (1033-1034 рр.) Бароковий іконостас в храмі привертає головну увагу, споруджений в кінці XVIII ст., на місці попереднього, пошкодженого пожежею 1750 року. Під час наступного ремонту було розібрано пошкоджену вогнем хрестильню, а на її місці збудували круглу в плані вежу, симетричну північній.

У 1668 р. в Ніжині був збудований Миколаївський собор який був першим в українській архітектурі хрещатий п'ятибанный храм нового типу. У соборі був один з найкращих іконостасів Лівобережної України. Він займав

ширину всього храму з бічними раменами і мав акцент по осі не тільки сильно виявленим вертикальним членуванням з царськими вратами в першому ярусі та "Молінням" на третьому, але й тим, що горизонтальні членування іконостаса в бічних раменах, дійшовши середньої частини храму, круто ламались і піднімались вгору. Різьба, надзвичайно густа й соковита, нагадує орнаменти іконостасів у Сорочинцях (1732р.) та Гамаліївці (1735р.). Існує думка, що ці іконостаси разом з густинським вийшли з однієї ніжинської майстерні. Храм Благовіщення Діви Марії, Богородичний Назарет 1716 р. загинув іконостас Ніжинського Благовіщенського монастиря, знищені чудові розписи на стінах монастирської церкви.

Іконостас Вознесенської церкви в Березні на Чернігівщині побудована 1761 році, має багато спільних рис з іконостасом у Великих Сорочинцях. Їх іконостаси і віддаляють один від одного майже три десятиліття, однак стиль у них той самий, помітна різниця в нюансах, у манері письма. Березнянські ікони – Христос і Богородиця з намісного ярусу, архангели Михаїл і Гавриїл на дияконських дверях. У колориті домінують класичні іконні барви – золота, червона й синя, а втім, маляр досягає найбільшої вишуканості в сполученні золота з червінню.

Для Вознесенської церкви, споруджена ніжинським майстром П. Шолудьком в 1761 році, був виконаний славнозвісний бароковий іконостас. Від іконостасу збереглося декілька ікон. Іконостас мав 17 м заввишки і 22 м завширшки, займав центральну частину та рукави хрещатого в плані храму. Рука майстра відчувається в живописі центральної частини іконостасу, вихованого Київською лаврською школою.

В стилі бароково-рокайлевого стильового синтезу виконано різьблені іконостаси в соборі Козельця, церкві с. Лемеші, церквах Миргорода й Ромнів, у Спасо-Преображенському соборі в Чернігові. Визначні майстри пензля Григорій Стеценко (Козелець), Володимир Боровик-Боровиковський (Миргород), Тимофій Мизько (Чернігів) та ін.. малювали ікони для цих іконостасів.

Спасо-Преображенський собор міста Чернігова одним з видатних добутоків якого є різьблений іконостас (1798 р.), споруджений в кінці XVIII ст., виконаний в стилі бароко.

Церква Михаїла і Федора (1801р.) Освячення храму відбулося у 1808 році. У радянський період церква була зачинена. Храм повернуто церкві наприкінці XX ст. У 2008 р. ніжинський майстер О. Кошель створив для храму новий іконостас у золотаво-білих кольорах.

Іконостас вирізьблено з дерева липи і пофарбовано в два кольори: білий і золотавий (символи небесної чистоти, духовних цінностей і величі віри).

Замість традиційних зображень винограду і хлібних колосків цей іконостас відтворює кетяги калини і молоде віття дуба. Зображення ангелів також присутні, Пресвятої Богородиці та Спасителя на Хресті.

Церква Успіння Пресвятої Богородиці селі Кобижча, Бобровицький район, Чернігівської обл. Церква - дерев'яна на кам'яному фундаменті, побудована в класичному стилі монументальної дерев'яної архітектури України кінця XIX-го - початку XX-го століть. Центральний іконостас має чотири іконних ряди. Нижній ряд, "місцевий", становлять 7 ікон : Спаситель, Богородиця, Успіння Богородиці, вхід у Єрусалим, Святий Феодосій Чернігівський. Другий ряд –"святковий" - 12 ікон, третій –"апостольський" - теж 12 ікон і четвертий –"збірний".

Протоіконостас у XIV столітті складався з намісного ряду, празникового ряду та ряду Моління. Такий склад українського первісного іконостасу, як доводять збережені твори, утвердився в наступному XV столітті. У середині – другій половині XVI століття, як свідчать, нажаль, лише документальні пам'ятки, появився, четвертий, пророчий ряд. Наприкінці XVI століття на Україні було сформовано чотирирядний іконостас, якій ліг в основу українського високого іконостаса, що у XVII столітті міг складатись подекуди і з восьми рядів.

У селі Новий Білоус, що на північ від Чернігова, збереглась пам'ятка храмової архітектури початку XVIII ст. - Троїцька церква. Усередині церкви в оновленому іконостасі в компоновані фрагменти старовинного іконостаса.

В 1930-і роки розпочалося масове нищення творів українського церковного мистецтва на східному та центральному Поліссі, нищення церковних пам'яток продовжувалось. Унаслідок цього із кількох тисяч цінних зразків, створених на землях Полісся, вціліли тільки окремі, головним чином у Києві та більших містах. Наприклад, у м. Козельці та Спасо-Преображенського собору XVII ст. у Путівлі, Воскресенського храму 1765-1775 рр. у Почепі (тепер Брянська обл.).

На вигляд іконостаса сильно впливали наступні століття. Насамперед зміни торкнулись різби в іконостасі, яка відіграватиме чи не основну роль. Іконостас перестане бути суцільною стіною, в його будові з'являться «вікна». Верхні ряди іконостасу, по можливості будуть підняті вгору, і де утвориться просвіт на святилище над намісним рядом. В будівничі взагалі відмовляться від верхніх ярусів, або навіть і від Царських врат.

Майстер із Рівненщини Анатолій Бугринєць виготовляє унікальні іконостаси його неперевершені роботи прикрашають храми, церкви та монастирі в Луцьку, Кривому Розі, Києві, Городку Рівненської області,

Чернігові та Чернігівській області, Вишневому, поблизу Києва, Хмельницькому, Дермані, Санкт-Петербурзі, молдавських Тирасполі та Бандерах. П'ять іконостасів прикрашають Києво-Печерську лавру.

Іконостас Петро-Павлівського храму (2010р.) с. Озерне є унікальним явищем на Чернігівщині та шедевром українського церковного мистецтва, іконостас храму, який вироблений з мармуру, є візантійського стилю його розміри: висота близько 8 метрів та довжина близько 6 метрів.

Православному храму, судячи по визначенню, пасує строгість, стриманість, рівновага форм. Для українських храмів характерна, простота, затишок, безпосередність, народність. Це зв'язано з тим, що основна маса зодчих були вихідцями із народу, а майстерність передавалась із покоління в покоління. Будували суворо, притримуючись традиції - будували по зразкам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Н.В. Всеобщая история архитектуры. В 12 томах. – Т.8. – М.: Стройиздат, 1973. – 490 с.
2. Вечерский В. Памятники архитектуры й містобудування лівобережної України. //ТОВ „Видавничий дім А.С.С.”, 2005 - 586 с.
3. Гейда О. Пам'яткоохоронна діяльність церковних установ Чернігівської єпархії у XVIII – на початку XX ст.
4. Головащенко С. Історія Християнства: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1999р. – 276 с.
5. Ігнаткін І.О. Архітектура // Історія українського мистецтва. В 6 т. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1970. – Т. 4. – Кн. 2. – С. 17 – 45.

Аннотация

В статье рассмотрены лучшие примеры иконостасов в архитектуре православных храмов Черниговщины в период XVIII – нач. XXI ст.. Приведены примеры реконструкции и реставрации их для храмов Черниговского региона.

Ключевые слова: храмовая архитектура, Черниговщина, иконостасы, реконструкция, реставрация.

Annotation

The article describes the best examples of iconography in architecture of Orthodox churches of Chernihiv oblast in the period of the XVIII – XXI St.. examples of reconstruction and restoration work for churches of Chernihiv region.

Keywords: temple architecture, Chernihiv, iconostases, reconstruction, restoration.